
Artikel

Een (vervuilde) horizon

Aantekeningen over precariteit en mutual aid

Over de kwetsbare financiële positie van kunstenaars en cultuurwerkers is al veel gezegd en geschreven. De ongelijkheid lijkt genormaliseerd, niemand kijkt er echt naar om. Hoogste tijd om de bestaande neoliberale hiërarchische structuren te slechten en naar het model van mutual aid-groepen vorm te geven aan een alternatieve infrastructuur die kansen, middelen en ruimte biedt voor iedereen.

Amal Alhaag

*‘Mijn gedachten zijn als kwetterende vogels
die uitzwerven over de hemel oceaan.
Hun klanken zijn als echo’s
die de verste sterren raken en keren
naar mij om te vertellen over dingen
die ik niet rijmen kan.’ — Saya Yasmine Amores*

Terwijl ik gedachteloos door een naamloze stad wandel, zweven paradoxale steekwoorden als ‘precariteit’, ‘institutionele kritiek’, ‘houtje-touwtje’ en ‘stuurloosheid’ door mijn hoofd. Deze woorden zijn voor mij symbolisch voor de huidige preciaire realiteit van de kunstwereld, waar de pandemie heeft aangetoond dat beleid snel kan worden omgezet in actie en budgetten elastischer zijn dan we ooit hadden durven dromen.

Al decennialang luiden onderzoekers, kunstenaars en ervaringsdeskundigen die aan tafel schuiven bij de Jineks van deze wereld de alarmbellen over de kwetsbare positie van de kunstenaar en cultuurwerker. Maar hoelang zal het nog duren voordat ambtenaren, beleidsmakers, instituten en academici beseffen dat virtueel applaus niet voldoende is om van te leven? De palen waarop de kunstwereld is gebouwd staan verankerd in neo-liberaal kapitalistisch drijfzand. Hier is de hyper-individuele witte superster-kunstenaar nog steeds een wonderbaarlijke koning en lijkt het institutionele businessmodel verdacht veel op een pyramidespel à la het Fyre Festival¹. Waar de blockbusters en grote namen budgetten opslokken en resterende middelen verdeeld moeten worden tussen jonge, geracialiseerde kunstenaars en cultuurwerkers in groepstentoonstellingen, publieks- en educatieprogramma’s en beleidsplannen.

Ik chargeer hier, maar hoe kunnen kunstenaars, collectieven, cultuurwerkers en kleine initiatieven zich staande houden in deze turbulente tijden? Hoe kunnen ze experiment, eigenzinnigheid en nieuwsgierigheid behouden

wanneer basislevensbehoeften of bestaanszekerheid op losse schroeven staan? In maart 2023 publiceerde *Het Parool* een artikel geschreven door Lorianne van Gelder, waarin drie kunstenaars aan het woord komen die ieder de huidige onhoudbare werksituatie omschrijven (Gelder 2023). In alle drie de gevallen leven ze onder de armoedegrens en zijn de naweeën van corona voelbaar in hun verhalen. In alle gemarginaliseerde haarvaten van de samenleving zijn de naschokken van corona nog immer pijnlijk voelbaar. Maar er zijn naar mijn weten weinig allianties tussen kunstenaars, cultuurwerkers, schoonmakers en buschauffeurs. Ook is er geen vangnet om op adem te komen voor de makers, kunstenaars, cultuurwerkers, et cetera, want *the rent is too damn high*.

Precariteit is geen toverwoord, geen *batch of honor*. Ook nu deze realiteit tot *buzzword* in de culturele sector is geworden, heeft het geen weerslag op beleid. Wat voor frictie zorgt, maar ook laat zien hoe ongelijkheid genormaliseerd is en niemand er naar omkijkt. Er zijn genoeg individuen en instellingen die keurig binnen de grenzen van de criteria van fondsen en instituten kleuren en zich niet geroepen voelen aan de bel te trekken. De kakofonie van luidruchtige stemmen, referentiekaders en activisme is overal en individualistisch, maar systemen van onderdrukking en marginalisatie zijn gekoppeld, en eisen dat de ontmanteling op verschillende kruispunten plaatsvindt. In hoeverre is er ruimte voor mensen om zich te organiseren als kunstenaars, cultuurwerkers en andere makers zeven banen nodig hebben om te overleven? Wie kan zich een korte adempauze veroorloven? →

Is meerstemmige en horizontale solidariteit monddood gemaakt of te moe om zich te reorganiseren? Wie heeft het recht op een kunstpraktijk? Wie kan het zich veroorloven om onder de armoedegrens te leven? Wie bepaalt de fairpay-protocollen en waar vinden we solidariteit buiten het eurocentrische referentiekader? Hierbij is het juist noodzakelijk om verder te denken dan de cliché-argumenten en klasse-solidariteit te centraliseren. Het is hoog tijd om afstand te nemen van het neo-liberale kapitalistische denken dat suggereert dat een kunstenaar meer moet verdienen dan een kassamedewerker. Voorbij de genormaliseerde ideeën over waarde en arbeid die neoliberale hiërarchieën in stand houden.

Gemeenschap en mutual aid

De kunstenaar is voor mij nooit een god, wondermiddel of *einzelgänger* geweest, maar maakt altijd deel uit van een ecosysteem, een samenleving. Hierbij denk ik aan de woorden van schrijver, activist en denker Starhawk, die het collectieve verlangen naar een gemeenschap benadrukt in haar boek *The fifth sacred thing* (1994). ‘We verlangen er allemaal naar om thuis te komen op een plek waar we nooit zijn geweest – een plek die half-herinnerd en half-gevisualiseerd is, waar we alleen af en toe een glimp van kunnen

---

**De kunstenaar is
voor mij nooit een god,
wondermiddel of
einzelgänger geweest**

opvangen.’ Gemeenschap. Ergens zijn er mensen tot wie we met passie kunnen spreken zonder dat de woorden in onze keel blijven steken. Ergens zullen handen zich openen om ons te ontvangen, ogen zullen oplichten wanneer we binnenkomen, stemmen zullen met ons meevieren wanneer we in onze eigen kracht komen. Gemeenschap betekent kracht die onze kracht verbindt om het werk te doen dat gedaan moet worden. Armen om ons vast te houden wanneer we falen. Een cirkel van genezing. Een cirkel van vrienden. ‘Ergens waar we vrij kunnen zijn.’

Wat gebeurt er als we de zelfredzaamheid en geleefde kennis/ervaringen van kunstenaars, cultuurwerkers, kleine initiatieven, collectieven, et cetera centraal stellen in plaats van de lezingen/visiedocumenten/businessmodellen van curatoren, kunsthistorici, collecties, instituten en hun managers? Een balans vinden tussen individuele behoeften en gemeenschapsvorming en -onderhoud is onwijs hard werken. Hoe kan deze gemeenschap bijdragen aan een kleinschalig, gezond ecosysteem en tegelijkertijd ruimte opeisen als infrastructuur die ook financiering waard is? Wat kunnen we leren van mutual aid, zoals susu of dahabshiiil² als gemeenschappelijke organismes/myceliumnetwerken die al decennialang diasporische gemeenschappen staande hebben gehouden in hyperkapitalistische westerse samenlevingen? Mutual aid is geen utopie, maar een vorm van directe actie. Mutual aid-groepen zijn solidariteitsgerichte gemeenschapsorganisaties die hulp en ondersteuning bieden daar waar officiële overheidsinstanties, fondsen en instellingen dat niet kunnen of willen doen. Historisch gezien hebben mutual aid-groepen sterke wortels in de zwarte en/of migrantengemeenschap en zijn ze georganiseerd door gemarginaliseerde gemeenschappen om elkaar te helpen.

Mutual aid is geen nieuw mondiaal fenomeen, maar was al populair vóór de huidige formele academisering ervan, zoals in het populaire werk van onderzoeker Dean Spade. Al lange tijd functioneert mutual aid in informele netwerken via affiniteitsgroepen en gemeenschaps-evenementen. De directe actie en ondersteuning richt zich op familie en is inclusief diasporagroepen.

Deze vormen van mutual aid kunnen een uitweg/voorbeeld bieden om weerbarstige praktijken en ecosystemen te creëren en te faciliteren die als Quilombo's fungeren en het individu steun en bescherming bieden in een geïnstitutionaliseerde kunst- en cultuurwereld.

Mutual aid is een tegenbeweging, een alternatief organisme en organisatievorm die ruimte biedt om te shapeshiften en te breken met het huidige, roulette-achtige subsidiebestel en haar hiërarchieën. Het is geen pleister op de wond, maar een alternatieve horizon, om tijd, energie en ruimte te creëren voor het maakproces van verschillende makers, niet alleen voor de uitverkorenen. De activiste en denker adrienne maree brown biedt in haar boek *Emergent strategy: shaping change, changing worlds* (2017) zelfs een aantal tools die kunstenaars, cultuurwerkers en anderen kunnen helpen bij het ontwikkelen van een alternatieve infrastructuur die past bij deze tijdgeest. Zij onderstreept dat hoe we 'intentionally change in ways that grow our capacity to embody the just and liberated worlds we long for'. En biedt de volgende principes als provocaties om te onderzoeken wat er nodig is om buiten de gebaande wegen te creëren, te maken en te dromen:

'fractals: the relationship between small and large
intentional adaption: how we change interdependence and decentralization: who we are and how we share
nonlinear and iterative: the pace and pathways of change
resilience: how we recover and transform
creating more possibilities: how we move toward life'

brown schetst een mogelijke horizon, geen rooskleurige horizon, maar eentje bestaande uit steekwoorden die aanvoelen als een antidosis. Zij observeert dat 'We learn to compete with each other in a scarcity-based economy that denies and destroys the abundant world we actually live in.' Het kapitalistische succes van schaarstedenken overschaduwde artistieke en creatieve ontwikkelingen en zorgt ervoor dat makers en cultuurwerkers ideeën, tijd, energie en idealen opofferen om mee te doen aan een ratrace die nooit ontworpen was voor

het welzijn van deze makers en doeners. Hier echoën de woorden van onderzoeker en denker Sara Ahmed in *On being included: racism and diversity in institutional life* (2012), waarin ze inzoomt op hoe verantwoordelijkheden niet gelijkwaardig worden verdeeld. Naar mijn mening geldt dit ook voor middelen, ruimte en tijd.

'It is certainly the case that responsibility for diversity and equality is unevenly distributed. It is also the case that the distribution of this work is political: if diversity and equality work is less valued by organizations, then to become responsible for this work can mean to inhabit institutional spaces that are also less valued.'

Ahmed zoomt in op ras en gender, maar haar analyse reflecteert ook op hoe kansen, middelen en ruimte binnen deze structuren niet het welzijn van makers, cultuurwerkers, et cetera centraliseren, maar de toekomst van het instituut. Dit betekent ook dat de verdeling van middelen, kansen, ruimte en tijd politiek is en onderstreept dat herziening of zelfs het ontmantelen van de status quo noodzakelijk is om verschillende stappen op de horizon te plaatsen. De grote vraag is wie krijgt ruimte om te schetsen, te stippelen en te dromen? En wiens verbeelding, dromen en plannen worden gehoord? •

Literatuur

- Ahmed, S. (2012) *On being included: racism and diversity in institutional life*. Durham: Duke University Press.
brown, a.m. (2017) *Emergent strategy: shaping change, changing worlds*. Chico: AK press.
Gelder, L. van (2023) '[Kunstenaars moeten sappelen in duur Amsterdam: "Ik heb het zo ingericht dat ik n t kan overleven"](#)'. Op: www.parool.nl, 18 maart.
Starhawk (1994) *The fifth sacred thing*. New York: Bantam.

Noten

- 1 Het Fyre Festival was een geflopt, luxueus festival opgericht door Billy McFarland. Er was een bedrag van 26 miljoen euro mee gemooid en zou in 2017 plaatsvinden op de Bahama's.
- 2 In dit stuk refereer ik aan verschillende concepten en termen die ik niet zal toelichten. Het is voor mij van belang om deze termen niet uit te leggen om te breken met het centraliseren van een dominant referentiekader. Voor wie schrijven we? Wiens blik en referentie staat centraal? Wie moet altijd googelen of zich inlezen als termen onbekend zijn?

Amal Alhaag

is curator, onderzoeker en mede-initiatiefnemer/facilitator van verschillende initiatieven, waaronder Metro54, een platform voor sonische en visuele cultuur. Momenteel is zij tutor bij het Sandberg Instituut en Design Academy Eindhoven